

‘Ik heb twee moeders’

De verpleegsters van het Emma Kinderziekenhuis

Bij de start van het Kinderziekenhuis was er nog geen verpleegstersdiploma. Het beroep bestond vooral uit zalfjes smeren en vloeren boenen. De arbeidsomstandigheden waren loodzwaar. Na 1945 kreeg kinderverpleegkunde een steeds professionelere invulling, met ook aandacht voor de psyche van het kind.

De komst van de eerste kinderziekenhuizen in Europa was niet onomstreden. Kon een ziek kind niet beter binnen het eigen gezin verzorgd worden? Zelfs de Engelse Florence Nightingale, grondlegster van de professionele ziekenverpleging, had haar bedenkingen. Liever zag zij zieke kinderen op de vrouwenzaal van algemene ziekenhuizen liggen, zodat vrouwelijke patiënten een oogje in het zeil konden houden. Haar zorg was dat de verpleegsters in zo'n kinderziekenhuis zich meer zouden bezighouden met het handhaven van de orde dan met verplegen. Maar hoe invloedrijk ook, zelfs Nightingale kon deze ontwikkeling niet tegenhouden. Toen het Amsterdamse Kinderziekenhuis in 1865 was opgericht, begon het pionieren pas goed. Want wie was in staat het zieke kind naar behoren te verplegen? Een verpleegstersopleiding was er nog niet. Gelukkig waren er des te meer welwillende dames van goeie komaf die graag iets voor arme kinderen wilden doen, zelfs zonder salaris. De komst van freule Pauline Berg in 1872 als eerste directrice was dan ook een geschenk uit de hemel. Zij was niet opgeleid in de verpleging, maar als ontwikkelde en daadkrachtige vrouw was ze wel in staat het ziekenhuis met stevige hand te leiden.

Kwikzalfjes smeren

Directrice Berg hielp het ziekenhuis door de eerste lastige decennia heen, daarbij terzijde gestaan door

▲ Verbandles in de jaren twintig waarbij de verpleegsters tot hun grote hilariteit oefenen op elkaar.

zuster Geertruida Huidekoper. Hoewel Geertruida's titel doet vermoeden dat ze een verpleegstersdiploma had, was dat niet het geval. Toen zij zich in 1877 bij het bestuur meldde, "bereid tot elken arbeid", kon de 27-jarige Geertruida niet bevroeden dat ze zo'n glansrijke carrière zou maken. Ze had geen enkele ervaring met verplegen, maar dat weerhield het bestuur er niet van haar binnen de kortste keren tot hoofdverpleegster te promoveren.

De werkzaamheden van de verpleegsters waren vooralsnog eenvoudig en varieerden van orde handhaven en kwikzalfjes smeren tot flink soppen. Wel kregen ze vaak een goede band met de kinderen gezien de gemiddelde opnameduur van twee maanden. Opleiding van het personeel had in de ogen van het bestuur geen prioriteit; interne bijscholing was voldoende. Des te meer waarde hechtte men aan beschaving en betrouwbaarheid. Zuster Huidekoper hield van zingen en was een toonbeeld van vrolijkheid voor de zieke kinderen. Dat maakte haar tot steun en toeverlaat voor bestuur, artsen en directrice Berg. Bovenal waren de patiëntjes dol op haar. Een ziek meisje formuleerde het zo: "Ik heb twee

moeders, mijn eigen moeder en zuster Huidekoper.” Toen de hoofdzuster in 1902 vertrok, bleef het kinderziekenhuis aangeslagen achter.

Opleidingsziekenhuis

Na 1898 stond freule Henriëtte van Lennep, opnieuw een dame van goeude komaf, als directrice aan het hoofd. Zij had evenmin verstand van verpleging, maar ze kende haar tekortkoming en was meteen bereid zich erin te verdiepen. Dat was hard nodig, want inmiddels was verplegen in Nederland een beroep geworden waarvoor je een opleiding nodig had. Die moderniseringsslag vanaf 1880 had het Emma gemist. Toen het kinderziekenhuis in 1904 de erkenning van opleidingsziekenhuis voor verpleegsters kreeg, was dat dan ook een flinke opsteker. Vier jaar later

konden tien verpleegsters het diploma Ziekenverpleging in ontvangst nemen.

Hoewel er meer structuur binnen de verpleging kwam, ging dit niet ten koste van de gezelligheid. “De rondgang van de Sint op de jongens- en meisjeszalen, op de polikliniek en bij de dokters en zusters was een daverend succes,” aldus een tijdschriftartikel over het Sinterklaasfeest van 1909 in het Emma. Ook de kinderartsen droegen de gediplomeerde verpleegsters op handen. Zij hadden allen een particuliere praktijk naast het ziekenhuis en waren slechts een deel van de tijd aanwezig. Als geen ander hadden zij in de gaten dat opgeleide verpleegsters nodig waren om moderne ziekenhuiszorg gestalte te geven. Zo was geneesheer-directeur J.C. Schippers in 1914 vol lof over zuster H.G. Bickel bij haar 25-ja-

◄In 1951 geeft bestuurslid C. Brongers-Hulsman de aftrap voor een bazaar, waarmee de nieuw gebouwde aula annex recreatiezaal feestelijk wordt ingewijd.

▲Verjaarsfeestje voor een zevenjarige in het Emma in 1964.

◄In het verouderde gebouw moesten de verpleegsters in 1948 de patiënten over de trap vervoeren bij gebrek aan een lift.

rig dienstverband. Bij hoge uitzondering stond hij toe dat de bedjes op de zuigelingenafdeling “voor deze éénen dag heel onhygiënisch van gordijntjes voorzien” werden, met guirlandes van klimop en geurige rozen op de deken. Het feestvarken zelf, door iedereen ‘zuster Jetje’ genoemd, werd door de staf hogelijk gewaardeerd vanwege “hare groote plichtsbetrachting, hare onuitsprekelijke zorg voor de kinderen en haar helder inzicht in het samengesteld raderwerk van ziekenhuisverpleging”.

Conversatiezaal

In de vroege 20ste eeuw hadden verpleegsters het zwaar. Ze woonden verplicht intern. Lange werkdagen en weinig vrije tijd kenmerkten hun bestaan. Met de komst van directrice Van Lennep kwam daar verbetering in. De werktijden werden iets korter, er kwam een vakantie-regeling en de privacy van de zusters werd met een afsluitbare kledingkast beter gewaarborgd. In de conversatiezaal, waar verpleegsters noodgedwongen veel tijd met elkaar doorbrachten, kwam een vrolijke piano.

Voor overspannen en zieke zusters stond het buitenhuis Vechtoever ter beschikking. Dit landgoed aan de Vecht, bij testament vermaakt aan het Witte Kruis en het Emma, diende tot 1941 als verblijf voor “rustbehoevende verpleegsters”. En er waren meer successen voor het nog jonge beroep van kinderverpleegster. Met de erkenning van de kinderaantekening in 1928 als onbetwist hoogtepunt. Het landelijke diploma Algemene ziekenverpleging was al sinds 1921 een feit, maar deze specialistische aantekening was de kers op de taart.

Desondanks had het Emma Kinderziekenhuis het niet gemakkelijk. Het gebouw was verouderd, er waren geldproblemen en interne strubbelingen. Bovenal was er de voortdurende dreiging dat verpleegsters liever in andere, grotere ziekenhuizen gingen werken. Amsterdam beschikte in 1930 over twintig ziekenhuizen, waarvan de meeste een eigen verpleegstersopleiding hadden. Dit zorgde voor veel onderlinge concurrentie. Het relatief kleine kinderziekenhuis moest flink opboksen tegen de grotere instellingen.

Hoogwaardig specialisme

Na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde de kinderverpleegkunde zich razendsnel in het kielzog van de kindergeneeskunde. Aandacht voor de rol van ouders en voor de psychosociale begeleiding van zieke kinderen zetten de toon. Om te voorkomen dat de patiëntjes emotioneel vereenzaamd mochten vanaf de jaren zestig ook broertjes en zusjes op bezoek komen en kregen ze Montessori-speelgoed om de verveling tegen te gaan.

Die veranderende aanpak stelde hoge eisen aan de verpleging. Er kwamen specialistische afdelingen zoals interne geneeskunde, orthopedie en chirurgie. Deze specialisering leidde ook tot de eerste leerboeken, zoals *Kinderverpleegkunde* (1965) van Van Koekenberg en Stoelinga. De landelijke Werkgroep Kinderverpleegkundigen boog zich eind jaren zeventig over de kwaliteit van de Aantekening Kinderverpleging, wat leidde tot een nieuwe leerstofomschrijving. Artsen en verpleegkundigen werkten steeds vaker in teamverband.

Ondertussen stond het voortbestaan van het Emma Kinderziekenhuis op de tocht. Na jaren van onzekerheid viel het besluit dat het Emma ging fuseren met het AMC. Gespecialiseerde kinderverpleegkundigen zorgen daar nu deskundig voor zieke kinderen, zoals Annemieke Holtmanns van de afdeling Grote Kinderen, wier droom het is om de kloof tussen ziekenhuis en thuis zo klein mogelijk te maken. Want dat is het moderne ideaal, net als aan de vooravond van de start van het kinderziekenhuis in 1865: het zieke kind verplegen binnen het eigen gezin, maar dan wel met hulp van een gespecialiseerde kinderverpleegkundige ●